

การศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบน ฐานศาสตร์พระราชาเพื่อความยั่งยืน: กรณีบ้านม่วงคำ จังหวัด เชียงใหม่^{*1}

The Study and Development of a Community-Based Tourism Management Model Based on the Principles of the King's Philosophy for Sustainability: A Case Study of Ban Muang Kham, Chiang Mai Province

วรพล วัฒนเหลียงอรุณ, มณัส สุวรรณ, ภัทรวุฒิ สมยานะ และวัชรพงษ์ วัฒนกุล

Worapol Wattanalaungarun, Manat Suwan, Phatharawuth Somyana

and Watcharapong Wattanakul

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ประเทศไทย

Chiang Mai Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: 62886007@cmru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพและความพร้อมของชุมชนบ้านม่วงคำ ทั้งด้านปัจจัยภายใน (จุดแข็ง/จุดอ่อน) และภายนอก (โอกาส/อุปสรรค) ต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการพัฒนาบ้านม่วงคำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และ 3) เสนอรูปแบบการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่ความยั่งยืนบนพื้นฐานศาสตร์พระราชา การวิจัยใช้แนวทางชุมชนเป็นฐาน โดยประยุกต์การประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ชุมชนบ้านม่วงคำ 221 หลังคาเรือน เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน 10 คน รวมทั้งบุคลากรภาครัฐและเอกชน 16 คน ผ่านการสนทนากลุ่มย่อย ข้อมูล

^{*}ได้รับบทความ: 6 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 24 กันยายน 2568; ตอรับตีพิมพ์: 27 กันยายน 2568

Received: March 6, 2025; Revised: September 24, 2025; Accepted: September 27, 2025

^{*1}บทความเรื่อง การศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานศาสตร์พระราชาเพื่อความยั่งยืน: กรณีบ้านม่วงคำ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวិทยานิพนธ์เรื่อง การพัฒนาบ้านม่วงคำให้เป็นต้นแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานศาสตร์พระราชา

รวบรวมจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ด้วย SWOT และการวิเคราะห์เนื้อหา รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวถูกตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้โดยผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และชุมชน ได้ค่าเฉลี่ย 4.50, 5.00 และ 4.69

ผลการวิจัยพบว่า

1. ชุมชนบ้านม่วงคำมีศักยภาพด้านทรัพยากรกายภาพ องค์ประกอบการท่องเที่ยว ภาวะผู้นำ และบุคลากร สามารถพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่เส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตร และต่อยอดสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนตามศาสตร์พระราชา ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็ง การมีส่วนร่วม และได้รับรางวัลระดับประเทศ
2. ปัญหาภายใน ได้แก่ ความหลากหลายของทุนวัฒนธรรมที่จำกัด การมีส่วนร่วมไม่ถึงถึง ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวไม่ครบถ้วน การประชาสัมพันธ์ออนไลน์ไม่ต่อเนื่อง มาตรฐานบริการยังอยู่ระยะเริ่มต้น และกองทุนท่องเที่ยวไม่เข้มแข็ง ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การแข่งขันจากแหล่งท่องเที่ยวใหม่ในอำเภอแม่ริมและสะเมิง และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมจากคนนอกพื้นที่นำไปสู่ความไม่เข้าใจ
3. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านม่วงคำสามารถจำแนกได้ 7 รูปแบบ ได้แก่ (1) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (2) โฮมสเตย์ (3) การท่องเที่ยวเชิงการศึกษา (4) การอนุรักษ์ (5) การนันทนาการและประสบการณ์ใหม่ (6) การท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ และ (7) การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนา; การท่องเที่ยวโดยชุมชน; ศาสตร์พระราชา; ความยั่งยืน

Abstract

This study aimed to: 1) examine the potential and readiness of the internal (strengths/ weaknesses) and external (opportunities/ threats) environments of Ban Muang Khum community in relation to community-based tourism management; 2) investigate problems and obstacles affecting the development of Ban Muang Khum as a community-based tourism destination; and 3) propose sustainable models for community-based tourism development and management based on the Principles of the King's Philosophy. A community-based participatory research approach was employed. The population consisted of two groups: Group 1 included 221 households in Ban Muang Khum, with data collected through unstructured interviews, both non-participant and participant observations, and in-depth interviews with 10 community leaders. Group 2 comprised 16 government and private sector personnel, from whom data were collected through focus group discussions. Additional methods included document review, interviews, observations, and focus groups. Data were analyzed using SWOT analysis and content analysis. The

proposed models for sustainable community-based tourism development grounded in the Principles of the King's Philosophy. were assessed for appropriateness and feasibility by experts, stakeholders, and community members, yielding mean scores of 4.50, 5.00, and 4.69 respectively.

The findings indicate that:

1. Ban Muang Khum community demonstrates strong capacity for community-based tourism development in terms of physical resources, tourism components, leadership, and human resource readiness for self-management. The community leverages its agricultural way of life to create agrotourism routes and advance community-based tourism development under the Principles of the King's Philosophy, thereby strengthening participation and resilience, and receiving national recognition.

2. Internal challenges include limited cultural capital, partial lack of participation in tourism management, insufficient quality of local tourism information, discontinuity in online promotion, nascent service standardization, and a weak community-based tourism fund. External challenges involve competition from emerging tourist destinations in Mae Rim and Samoeng districts, along with cultural misunderstandings caused by the influx of outsiders.

3. The sustainable development and management of community-based tourism in Ban Muang Khum, grounded in the Principles of the King's Philosophy, can be conceptualized into seven models: (a) community-based tourism, (b) homestay tourism, (c) educational tourism, (d) conservation tourism, (e) recreational and experiential tourism, (f) responsible tourism, and (g) business-oriented tourism.

Keywords: Development model; Community-based tourism; The King's Philosophy; Sustainability

1. บทนำ

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism หรือ CBT) เป็นรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม เน้นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จ จำเป็นที่ชุมชนต้องเตรียมความพร้อมในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนด้วยการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ รวมตลอด

จนทักษะและประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการ (ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2563) การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์สามารถส่งผลต่อการเรียนรู้และการปรับตัวในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมสู่ความยั่งยืนด้วยหลัก 10 ประการ คือ 1) ชุมชนเป็นเจ้าของ 2) ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ 3) ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง 4) ยกระดับคุณภาพชีวิต 5) มีความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม 6) คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น 7) เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม 8) เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 9) เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น และ 10) มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2559) ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องต้องเข้าใจบริบทภูมิกายภาพและภูมิสังคม และเพื่อให้เกิดความยั่งยืนบนฐานศาสตร์พระราชาวาดด้วยหลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 ศาสตร์พระราชาและหลักการทรงงาน ศาสตร์หรือองค์ความรู้ผ่านกระบวนการศึกษาค้นคว้า และทดลองโดยในหลวงรัชกาลที่ 9 ด้วยการบูรณาการศาสตร์ชาวบ้านที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ที่เรียกว่า “ศาสตร์สากล” จนได้แนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด ผู้นำอนนำไปสู่การปฏิบัติย่อมเกิดความสุขอย่างพอเพียงและยั่งยืน (มนัส สุวรรณ และคณะ, 2562) ศาสตร์พระราชาวาดด้วย “หลักการทรงงาน” รวมทั้งหมด 27 หลักการ นับเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดที่สามารถส่งผลเชิงประจักษ์โดยแบ่งออกเป็น 3 หลักสำคัญ คือ หลักคิด หลักธรรมและหลักปฏิบัติ (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2563) ความยั่งยืน องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ได้กำหนดมาตรการการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เกิดจากความก้าวหน้าอย่างสมดุลและกลมกลืนระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและสังคม การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องยึดหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแม่บท และนำไปสู่การกำหนดหลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนประกอบด้วย 7 ประการ ได้แก่ 1) การจัดการท่องเที่ยวต้องอยู่ภายใต้ขีดความสามารถของการรองรับได้ทางด้านเศรษฐกิจ จิตวิทยา สิ่งแวดล้อมและสังคม 2) ต้องตระหนักถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่น เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมและกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม 3) กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ต้องให้ประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อผู้มาเยือน 4) ให้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวและผู้คนท้องถิ่น 5) เน้นการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่สะท้อน หรือกลมกลืนกับธรรมชาติ หรือสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและพยายามใช้วัสดุที่ได้ในท้องถิ่น 6) ผสมผสานการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสู่แผนการพัฒนาระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับประเทศ 7) พัฒนฐานข้อมูลเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามตรวจสอบและตัดสินใจ (Data-Base) (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2562)

บ้านม่วงคำ เป็นหมู่บ้านทางการเกษตรที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของจังหวัดเชียงใหม่ และมีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยได้รับรางวัลหมู่บ้านดีเด่นจากหลายหน่วยงาน

และยังได้รับพระราชทานนามหมู่บ้านจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในหลวงรัชกาลที่ 9 ในปี พ.ศ. 2520 ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศเหนือระยะทาง 25 กิโลเมตร ติดกับพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ดอยปุย ชาวบ้านม่วงคำส่วนใหญ่เป็นการเกษตรแบบพลวัตรพืชเศรษฐกิจ มีความเข้มแข็งในต้นทุนวิถีชีวิตเกษตร มีความสามัคคีและเข้มแข็ง ประกอบกับการท่องเที่ยวเติบโตเกิดการกระจายตัวจากถนนเส้นหลักแม่ริม-สะเมิง พื้นที่ตำบลโป่งแยงในปี พ.ศ. 2562 มีการรวมกลุ่มของชุมชนบ้านม่วงคำทำการศึกษาข้อมูลศักยภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่ รวมถึงส่งเสริมการศึกษาดูงานด้านการเกษตรและส่งเสริมให้จัดตั้งวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านม่วงคำ เกิดแหล่งท่องเที่ยวแบบฟาร์มของเอกชนสร้างขึ้นในพื้นที่ ได้แก่ โมริฟาร์มและไร่ไอนารา โดยมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเดินทางมาอย่างต่อเนื่อง เป็นตัวอย่างและจุดเริ่มต้นการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านม่วงคำ แต่ที่ผ่านมายังไม่ประสบความสำเร็จเพราะบ้านม่วงคำใช้วิธีการจัดการตามแบบของผู้อื่น เนื่องจากขาดความรู้และประสบการณ์ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่แท้จริง จึงไม่สามารถกำหนดหรือควบคุมประเภทและความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ รวมถึงการขาดภูมิคุ้มกันในชุมชนกรณีทำการเกษตรสู่การท่องเที่ยว การระบาดของโควิด-19 และการปรับตัวในแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ผ่านมา

ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงชุมชนบ้านม่วงคำมีศักยภาพ แต่ยังขาดการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยว ความพร้อมของคนในชุมชนและสภาพของปัญหาในการพัฒนาความเข้มแข็งของการท่องเที่ยวโดยชุมชน การใช้ศาสตร์พระราชาเป็นฐานความเข้มแข็งของชุมชนรวมถึงพัฒนารูปแบบการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อการจัดการที่ยั่งยืนภายใต้บริบทเฉพาะของตนเอง จึงจำเป็นต้องพัฒนาแบบจำลองที่เหมาะสมและเป็นของชุมชนอย่างแท้จริง อันเป็นที่มาของการวิจัยในครั้งนี้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพและความพร้อมทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมภายใน (จุดแข็ง/จุดอ่อน) และสภาพแวดล้อมภายนอก (โอกาส/อุปสรรค) ของชุมชนบ้านม่วงคำที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาเชิงสำรวจปัญหาและอุปสรรคที่อาจมีผลต่อการพัฒนาบ้านม่วงคำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านม่วงคำสู่ความยั่งยืนบนพื้นฐานศาสตร์พระราชา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยโดยมีชุมชนเป็นพื้นฐาน (Community Based Research-CBR) ดังนั้นระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) เป็นการวิจัยการประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal-PRA) ด้วยการลงพื้นที่โดยมีกลุ่มบุคคลในชุมชนที่จะเรียนรู้ร่วมกัน เห็นถึงปัญหาและการแก้ไข ด้วยศาสตร์พระราชา การปฏิบัติด้วยตัวเองเกิดองค์ความรู้เชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนา แก้ไขปัญหาสังคมและชุมชน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่กำหนดเพื่อการศึกษาครั้งนี้แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มได้แก่ กลุ่มที่ 1 ชาวบ้านม่วงคำและผู้นำชุมชนซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย กลุ่มย่อยที่ 1 ได้แก่ชาวบ้านม่วงคำ จำนวน 221 หลังคาเรือนซึ่งการศึกษานี้ได้กำหนดศึกษาจากประชากรทุกหลังคาเรือน กลุ่มย่อยที่ 2 ได้แก่ ผู้นำชุมชนประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชน และผู้อาวุโสในชุมชนจำนวนรวมทั้งสิ้น 10 คน ได้มาด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Judgemental Sampling) กลุ่มที่ 2 ได้แก่กลุ่มเป้าหมายที่กำหนดเลือกจากบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในตำบลโป่งแยง จำนวน 16 หน่วยงาน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการศึกษานี้รวบรวมได้จาก 2 แหล่งที่สำคัญคือ จากเอกสารและสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง และจากประชากรและกลุ่มเป้าหมายดังที่กล่าวแล้วในตอนต้น เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย การทบทวนเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การวิเคราะห์ข้อมูล จัดทำและการประเมินรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐาน ศาสตร์พระราชาเพื่อความยั่งยืนบ้านม่วงคำ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) การสังเกต การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และการพิสูจน์หลักฐานทางกายภาพตามความเหมาะสม การวิเคราะห์ SWOT Analysis ประเมินการประเมินสถานการณ์ปัจจุบันจากปัจจัยภายใน (จุดแข็ง/จุดอ่อน) และปัจจัยภายนอก (โอกาส/อุปสรรค) และใช้กระบวนการตรวจสอบสามเส้าของวิธีการเก็บข้อมูล (Method Triangulation) เพื่อการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้มาจากการวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีที่แตกต่างกัน และนำมาพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้สอดคล้องกันหรือไม่และนำมาต่อยอดสร้างรูปแบบใหม่ รวมทั้งให้ผู้เชี่ยวชาญ (Expert Judgment) ทำการประเมินเพื่อปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านม่วงคำฯ ให้สมบูรณ์นำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ในส่วนการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบใหม่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน บนพื้นฐานศาสตร์พระราชา ตามขั้นตอนและการสร้างรูปแบบใหม่ประเมินโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ การประเมินใช้แบบสอบถามเป็นมาตรวัดประเมินค่า (Rating Scale) แบบลิเคิร์ตสเกล (Likert Scale) เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการนำมาพิจารณาปรับปรุงพัฒนาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การทดสอบความถูกต้องเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้วิจัยนำ แบบสัมภาษณ์ แบบไม่มีโครงสร้าง การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนาแบบกลุ่มย่อย ไปตรวจสอบความเที่ยงตรงทางเนื้อหาและภาษาที่ใช้จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน พบตรงกันความสอดคล้อง (Index of Concurrence: IOC) ได้เท่ากับ 0.99

การทดลองความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ศึกษา จำนวน 30 ชุด นำแบบสอบถามมาทดสอบความเชื่อมั่น ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Coefficient of Cronbach's Alpha) โดยมีเกณฑ์พิจารณาว่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นตั้งแต่ 0.71-1.00 แสดงว่ามีความเชื่อมั่นสูง ซึ่งจากผลการคำนวณได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค เท่ากับ 0.85

การวิจัยนี้ยึดหลักการพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล โดยการนำเสนอโครงร่างวิจัยต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และได้ผ่านความเห็นชอบการทำวิจัยรหัสโครงการ IRBCMRU 2022/001.07.01 ในวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2565

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาและพัฒนาารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานศาสตร์พระราชเพื่อความยั่งยืน: กรณีบ้านม่วงคำ จังหวัดเชียงใหม่ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ศักยภาพและความพร้อมของชุมชนบ้านม่วงคำสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.1 ความพร้อมด้านกายภาพและองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านม่วงคำจัดแบ่งประเภทของการใช้ที่ดินจากพื้นที่ทั้งหมด 3,972.66 ไร่ โดยแบ่งออกเป็นพื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 189.64 ไร่ คิดเป็น 4.78% พื้นที่เกษตรกรรม จำนวน 2,024.52 ไร่ คิดเป็น 50.96% และพื้นที่ป่าชุมชนและป่าอนุรักษ์ 1,758.50 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 44.26 ข้อมูลดังกล่าวสนับสนุนการใช้พื้นที่ร้อยละ 50.96 ของพื้นที่ทั้งหมด สภาพแวดล้อมภายในบ้านม่วงคำ (จุดแข็ง) เป็นพื้นที่การเกษตรมีแหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ ลำน้ำแม่สา ตาน้ำตามธรรมชาติในชุมชนจำนวน 5 แหล่งดูแลโดยหัวหน้าเหมืองฝาย น้ำบาดาลและประปาภูเขา ทำให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคและการทำการเกษตรตลอดทั้งปี ลักษณะทางด้านกายภาพที่ล้อมรอบด้วยภูเขาตรงกลางเป็นที่ราบในหุบเขา บรรยากาศดีวิวทิวทัศน์สวยงามอากาศเย็นสบายตลอดทั้งปีเหมาะสำหรับเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ด้านองค์ประกอบของการท่องเที่ยวบ้านม่วงคำมีองค์ประกอบหลัก 5 As ของ Dickman (1996) ประกอบด้วย 1) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) 2) ความสะดวกในการเดินทาง (Accessibility) 3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) 4) การบริการที่พัก (Accommodation) และ 5) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) ชุมชนบ้านม่วงคำมีสิ่งดึงดูดใจสำหรับนักท่องเที่ยวและการศึกษาดูงานตามที่กล่าวมาข้างต้น สามารถเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว สิ่งอำนวยความสะดวกรวมถึงระบบ

สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานในพื้นที่บ้านม่วงคำ เช่น ระบบน้ำ ไฟฟ้า สัญญาณโทรศัพท์ ห้องสุขา รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ร้านอาหาร ร้านค้า โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ศูนย์การเรียนรู้ การบริการฉุกเฉินขององค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง สำหรับที่พักบ้านม่วงคำมีบริการที่พักโฮมสเตย์ระดับมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย จำนวน 5 หลัง สามารถรองรับการท่องเที่ยวแบบอิสระหรือมาท่องเที่ยวแบบคณะ ภูมิสังคมบ้านม่วงคำ พื้นที่แบ่งออกเป็น 7 หย่อมบ้านย่อย ได้แก่ บ้านห่าง, บ้านทุ่งบน, บ้านหลวง, บ้านดงนอก, บ้านดงกลาง, บ้านดงในและบ้านบวักผักแว่น รวมทั้งหมด 221 หลังคาเรือน ประชากรรวม 653 คน แบ่งออกเป็น ชาย จำนวน 306 คน และหญิง จำนวน 347 คน ข้อมูลเชิงประจักษ์ตรงกับผู้ใหญ่บ้านและรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งตามประกาศที่ว่าการอำเภอแมริม ณ วันที่ 18 สิงหาคม 2563

1.2 ศักยภาพและความพร้อมด้านบุคลากร ด้วยภูมิสังคมของชุมชนบ้านม่วงคำมีจุดเริ่มต้นจากต้นตระกูลสกุลหลักได้แก่ สปันนา สนิตและวงศ์เสื่อ ผู้บุกเบิกสร้างหมู่บ้านและระบบเกษตรนิเวศป่าเมื่อ 200 ปีก่อน ส่งผลให้พื้นฐานชุมชนมีความสนิทสนมรักใคร่กลมเกลียวจนถึงปัจจุบัน โดยคนส่วนใหญ่ร้อยละ 73.30 (จากการสัมภาษณ์ร่วมกับการสังเกต) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อาศัยไม้ตรีจิตดีและเป็นเจ้าบ้านที่ดี ชุมชนมีความสามัคคีเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม คนในชุมชนให้ความสำคัญกับผู้นำ (ผู้ใหญ่บ้าน) เพราะเป็นตัวอย่างที่ดี สามารถสร้างความสามัคคี เน้นประโยชน์ที่ส่วนรวม แก้ไขปัญหาของชุมชนทำงานแบบทีม ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนรุ่นใหม่ สร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก สอดคล้องกับหลักการทรงงานด้านหลักธรรมว่าด้วยเรื่องซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจต่อกัน ความเพียร รู้ รัก สามัคคีและมีความสุขในการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2563) สำหรับโอกาส คนในชุมชนบ้านม่วงคำมีความเข้มแข็งเนื่องจากต้องใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติทำการเกษตรแบบท่างไกลสังคมเมือง จึงได้ศึกษาเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่องสำหรับการบริหารจัดการชุมชนด้วยตนเอง (การสัมภาษณ์กลุ่มครัวเรือนประชากรกลุ่มที่ 1 ส่วนที่ 1 และการสัมภาษณ์เจาะลึกประชากรกลุ่มที่ 1 ส่วนที่ 2 ข้อมูลสอดคล้องกัน ร้อยละ 80.10) ส่งผลให้ชุมชนได้รางวัล ปีพ.ศ. 2566 หมู่บ้านรางวัลพระราชทานฯ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็นเป็นสุข” และรางวัลชนะเลิศหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวทางแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองจังหวัดเชียงใหม่ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2566) บ้านม่วงคำส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับนโยบายหลักการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเรื่องของทุกคน พัฒนาคนในชุมชนให้มีความรู้ยกระดับการท่องเที่ยวโดยเปิดโอกาสให้แสดงออกการมีจิตสาธารณะตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมลงมือทำ ร่วมการแก้ปัญหา ร่วมกันรับผิดชอบและร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการเป็นเจ้าบ้านที่ดีสอดคล้องกับหลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเรื่องชุมชนเป็นเจ้าของ ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางและการตัดสินใจ เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่นและมีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2559) บ้านม่วงคำจัดตั้งและจดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

บ้านม่วงคำ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการ CBT เริ่มต้นอย่างเป็นทางการตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2562 เป็นต้นมา

1.3 ศักยภาพและความพร้อมในการบริหารจัดการตนเอง ด้วยศักยภาพของชุมชนบ้านม่วงคำโดยภาพรวมสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างดี ชุมชนจากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดย Key Informants ร้อยละ 50.00 สอดคล้องกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมพบว่าการนำหลักส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mixed) ตามแนวคิดของ Kotler and Armstrong (2018) เป็นแนวทางการบริหารจัดการจำแนกเป็นรายองค์ประกอบของส่วนประสมทางการตลาด (4Ps) ดังนี้ ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) ชุมชนบ้านม่วงคำมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาดูงาน เรียนรู้การจัดการเกษตร การปลูกพืชแบบฟาร์ม การเกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์ นับเป็นความร่วมมือของผู้ประกอบการฟาร์ม ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการชุมชน โดยมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านม่วงคำทำหน้าที่ประสานจัดการ ด้านราคา (Price) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านม่วงคำมีนางณัฐจรักษ์ ไชยราษฎร์ เป็นประธานและมีคณะกรรมการรวม 15 คน กิจกรรมที่สำคัญคือส่งเสริมให้กลุ่มมีบทบาทการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมลงมือทำ ร่วมการแก้ปัญหา ร่วมกันรับผิดชอบและร่วมรับผล ประโยชน์ การจัดทำโครงสร้างราคาด้วยความรู้ที่ได้รับการอบรมและโปรแกรมที่จัดทำขึ้นให้เป็นราคาเฉพาะบุคคล ครอบครัว ราคาสำหรับตัวแทนจำหน่ายและราคาสำหรับการศึกษาดูงาน ด้วยอัตราค่าบริการบนพื้นฐานความเหมาะสมจำแนกได้เป็นราคาสถานที่ท่องเที่ยว ค่ารถขนส่ง อัตราการใช้บริการอาหารและเครื่องดื่ม ค่าที่พัก รวมถึงค่าบริการอื่นๆ ด้าน ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านม่วงคำกำหนดวิธีการตลาดไว้ 2 วิธี ได้แก่ การจัดจำหน่ายทางตรงโดยชุมชนบ้านม่วงคำเปิดช่องทางตรงกับนักท่องเที่ยวและกลุ่มศึกษาดูงานผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ของตนเอง และการจัดจำหน่ายทางอ้อมผ่านบริษัท และ/หรือตัวแทนนำเที่ยวขององค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง และด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านม่วงคำร่วมกับผู้นำ คณะกรรมการหมู่บ้านและเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรส่งเสริมการจัดจำหน่ายสินค้าเกษตรควบคู่กับโปรแกรมการศึกษาดูงานและการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเพิ่มความต่อเนื่องและสนใจให้เพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวที่ชุมชนสามารถรองรับได้ ส่งเสริมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจการเกษตรและการท่องเที่ยวในชุมชน รวมถึงการสร้างความร่วมมือส่งเสริมการตลาดและการขายกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยงและหมู่บ้านหรือชุมชนอื่นๆ เช่น บ้านแม่กำปอง

2. ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาบ้านม่วงคำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.1 ปัจจัยภายในที่เป็นปัญหาและอุปสรรค แม้บ้านม่วงคำจะมีจุดแข็งหรือความได้เปรียบหลายประการที่เป็นปัจจัยสนับสนุนการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังที่กล่าวแล้วข้างต้น แต่ก็มีปัจจัย

ภายในหลายอย่างที่เป็นจุดอ่อนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สำคัญ คือ (1) ชุมชนบ้านม่วงคำ มีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นคนพื้นเมืองและวิถีการเกษตรเป็น รากเหง้า (2) สมาชิกในชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว ผู้ทำหน้าที่หลักคือ กลุ่ม วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านม่วงคำ (3) ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ป้ายบอกทาง การประสาน ติดต่อยังไม่ดีเท่าที่ควร (4) ยังขาดการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อออนไลน์ เช่น ไลน์กลุ่ม เฟสบุ๊กหรือ เพจส่วนตัว การสื่อสารผ่านรายการหรือช่องทีวีออนไลน์และคลิปวิดีโอต่างๆ และ (5) การกำหนดอัตรา ค่าบริการในกิจกรรมต่างๆ ยังไม่มีมาตรฐานและกำลังเริ่มต้นสะสมเงินกองกลางเพื่อประโยชน์ในการบริหาร ชุมชน ข้อ (1) (2) และ (5) ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์กลุ่มครัวเรือนประชากร กลุ่มที่ 1 ส่วนที่ 1 ร้อยละ 38.00 ส่วนข้อ (3) และ (4) จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสนทนา แบบกลุ่ม

2.2 ปัจจัยภายนอกที่เป็นปัญหาและอุปสรรค การท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีบ้านม่วงคำยังมี ปัจจัยภายนอกที่ไม่ส่งเสริมการพัฒนาเท่าที่ควร ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว ได้แก่ (1) ความเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นหลังจากที่พื้นที่อื่นโดยรอบได้มีการพัฒนามาก่อนแล้ว ทำให้บ้านม่วงคำมีคู่แข่งด้านการท่องเที่ยวค่อนข้างมากทั้งในเขตอำเภอแม่ริมและอำเภอสะเมิง (2) มีเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงจาก ภายนอกที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา เช่น ภาวะเศรษฐกิจถดถอยทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยลงและ การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาหรือโควิด-19 (3) ปัญหาหมอกควันซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากการเปลี่ยนแปลง บรรยากาศของโลก และ (4) การเข้ามาทำงานและอยู่อาศัยของคนต่างถิ่นจนเกิดปัญหาความไม่เข้าใจด้าน วัฒนธรรมนำไปสู่การมีส่วนร่วมในชุมชนน้อย

3. รูปแบบการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านม่วงคำสู่ความยั่งยืนบนพื้น ฐานศาสตร์พระราชา ผลการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกทั้งที่เป็นปัจจัยสนับสนุนและที่เป็น ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาบ้านม่วงคำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สมบูรณ์แบบ รวมทั้งการ วิเคราะห์และสังเคราะห์สารสนเทศผ่านกระบวนการสนทนากลุ่มเฉพาะ สามารถเสนอเป็นรูปแบบการ พัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านม่วงคำสู่ความยั่งยืนบนพื้นฐานศาสตร์พระราชากำหนด 7 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านม่วงคำ ด้วยศักยภาพและความพร้อมทั้งด้านภูมิ กายภาพและภูมิสังคม สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ด้วยต้นทุนทางธรรมชาติ ที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาและที่สูงทำให้มีอากาศค่อนข้างเย็นสบาย มีกิจกรรมการเกษตรที่แตกต่าง ไปจากพื้นที่ราบโดยทั่วไปทำให้มีผลผลิตที่แตกต่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผัก ผลไม้และดอกไม้ อีกทั้งต้นทุน ทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเมือง มีวิถีการดำเนินชีวิตเฉพาะ สมาชิกของชุมชนมีความรัก ความสามัคคีและมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำสูง ความได้เปรียบของสิ่งต่างๆ ดังกล่าวเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยว

ทางเลือกสนใจเข้าไปเยี่ยมชม ทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนาบ้านม่วงคำเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สมบูรณ์แบบได้ หลักศาสตร์พระราช “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ต้องตระหนักโดยผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน การบริหารจัดการต้องคำนึงถึงความสมดุลของสิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจและสังคม เพื่อความยั่งยืนบนพื้นฐานความพอประมาณ ความเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันที่ดี

รูปแบบที่ 2 การท่องเที่ยวโฮมสเตย์บ้านม่วงคำ สามารถจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์โดยที่นักท่องเที่ยวพักร่วมชายคาเดียวกันกับเจ้าบ้านหรือในบริเวณพื้นที่เดียวกันกับเจ้าบ้าน ด้วยการปรับบ้านตนเองที่มีห้องเหลือหรือที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์มาดัดแปลงให้ดูเป็นสัดส่วน ทั้งนี้ การดัดแปลงต้องมีจำนวนไม่เกิน 4 ห้องและมีผู้เข้าพักรวมกันไม่เกิน 20 คน (ปี พ.ศ.2566 กำหนดให้โฮมสเตย์มีห้องพักไม่เกิน 8 ห้อง มีผู้เข้าพักรวมกันไม่เกิน 30 คน) มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกตามสมควรเป็นการประกอบกิจการ มีการคิดค่าตอบแทนอย่างเหมาะสม โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านม่วงคำเป็นผู้ควบคุมดูแลการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ นักท่องเที่ยวใช้เป็นสถานที่ศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่น

รูปแบบที่ 3 การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านม่วงคำเพื่อการศึกษา ความสำเร็จในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีบ้านม่วงคำ ที่สามารถสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถยืนอยู่บนขาตนเองได้ด้วยการน้อมนำศาสตร์พระราชามาประยุกต์ เกิดเป็นต้นแบบและเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้สนใจทั่วไปสามารถเข้ามาศึกษาดูงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการศึกษา นับได้ว่าเป็นรูปแบบใหม่ของการต่อยอดจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านม่วงคำ สู่การเป็นต้นแบบในการถ่ายทอดประสบการณ์แห่งความสำเร็จให้กับชุมชนรุ่นใหม่ หรือผู้สนใจทั่วไปที่มีความคิด มีความสนใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ชุมชนสามารถดำเนินการได้ด้วยการกำหนดให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการจัดศูนย์การเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องเป็นวิทยากรในการให้ความรู้ ตลอดจนวิธีการถ่ายทอดความรู้

รูปแบบที่ 4 การท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ บ้านม่วงคำมีทรัพยากรที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวทั้งองค์ประกอบทางภูมิกายภาพ เช่น ความเป็นภูเขาและที่สูง อากาศที่ค่อนข้างเย็นสบาย ธรรมชาติของป่าเขาที่เต็มไปด้วยพืชพันธุ์หลากหลายชนิด รวมถึงองค์ประกอบทางภูมิสังคม เช่น วัฒนธรรมความต่างในกิจกรรมและผลผลิตทางการเกษตร การจัดการการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงผลกระทบและความสมดุลด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นที่ตั้ง คือ พื้นฐานของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ชุมชนบ้านม่วงคำสามารถจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ได้ 2 นัย นัยแรกคือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรวมถึงตลอดจนต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่เพื่อเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว อีกนัยหนึ่งคือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ได้ประสบการณ์เรื่องราวที่เป็นภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน

รูปแบบที่ 5 การท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการนันทนาการและประสบการณ์ใหม่ของชีวิต การท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านม่วงคำเพื่อการนันทนาการและประสบการณ์ใหม่ของชีวิต การท่องเที่ยวที่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่แนวโน้มนิยมที่กำลังเติบโต ด้วยศักยภาพ ความรู้ความสามารถ ประสบการณ์แห่งความสำเร็จและการบริหารจัดการซึ่งผ่านขีดจำกัดในรูปแบบเดิม บ้านม่วงคำสามารถจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสทั้งความสนุกสนานเพลิดเพลินและได้เรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ในชุมชนทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม เริ่มตั้งแต่ประสบการณ์ในการเดินทาง ความประทับใจครั้งแรกในการเข้าสู่พื้นที่ชุมชน การต้อนรับอย่างเป็นกันเองของเจ้าบ้านแบบมีอาชีพ ตลอดจนกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเสียดายเมื่อถึงกำหนดที่ต้องเดินทางกลับ

รูปแบบที่ 6 การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านม่วงคำอย่างมีความรับผิดชอบ การท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อ (Responsible Tourism-RT) เป็นหนึ่งในแนวคิดการท่องเที่ยววิถีใหม่ (New Normal) โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อจัดการการท่องเที่ยวโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมและอัตลักษณ์ของท้องถิ่น มีแผนการจัดการและการพัฒนาที่ยั่งยืนครอบคลุมทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างชัดเจน โดยมีหัวใจสำคัญประกอบด้วย 1) สร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด 2) สร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับผู้คนในท้องถิ่น ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับชุมชน 3) ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและการตัดสินใจด้วยตนเอง 4) ให้ประสบการณ์ ความสนุกสนาน กับผู้มาเยือนและนักท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม ประเพณีและสิ่งแวดล้อมในบริบทพื้นที่ 5) สามารถส่งเสริมให้ผู้มาเยือนและนักท่องเที่ยวทุกรูปแบบเข้าถึงการท่องเที่ยวแบบ RT 6) สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าบ้านและแขกผู้มาเยือน (นักท่องเที่ยว) และส่งเสริมความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง (ไทยรัฐออนไลน์, 2563) การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านม่วงคำ ณ ปัจจุบันสามารถน้อมนำศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้ได้อย่างดี

รูปแบบที่ 7 การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจบ้านม่วงคำ เป็นรูปแบบใหม่พัฒนาด้วยการต่อยอดจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนผนวกเข้ากับต้นทุนทางธรรมชาติ วัฒนธรรม รวมถึงผลผลิตทางการเกษตรและศักยภาพที่ชุมชนบ้านม่วงคำทำให้เกิดผลทางธุรกิจ ทั้งนี้สามารถทำได้โดยมีการบริหารจัดการและมีการสร้างการทำงานที่เป็นระบบ รูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานศาสตร์พระราชาบ้านม่วงคำ ทั้ง 7 รูปแบบ ผ่านการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 6 ท่าน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ชุมชนบ้านม่วงคำ จำนวน 10 คน และคนในชุมชนบ้านม่วงคำ จำนวน 30 คน โดยมีค่าเฉลี่ยของการประเมินเท่ากับ 4.50, 5.00 และ 4.69 อยู่ในระดับ “ดีมาก” ของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

การพัฒนาชุมชนด้วยการบูรณาการศาสตร์พระราชาสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืนนั้นสามารถทำได้โดยการใช้ศาสตร์พระราชาเป็นฐานของการดำเนินชีวิต การบริหารจัดการชุมชนเพื่อความเข้มแข็งในทุกมิติ การประยุกต์ใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ การรักษา การเสริมสร้างความสามัคคี การร่วมมือ ร่วมใจ ไปสู่การเสริมเศรษฐกิจที่เข้มแข็งในชุมชนบนฐานของความสมดุล

ด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมเกิดเป็นความยั่งยืนในที่สุด ดังนั้นการบูรณาการศาสตร์พระราชา ร่วมกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนออกมาเป็นรูปแบบในเชิงบูรณาการ (Integrate Model) ศาสตร์พระราชาในมิติ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา หลักการทรงงาน ความสมดุล ความพอ ประมาณ ความอย่างยั่งยืนและศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชน จากศาสตร์ดังกล่าวรวมเข้าด้วยกันเป็น ศาสตร์ใหม่เพื่อการพัฒนาต้นแบบหมู่บ้าน อันเป็นที่มาของการศึกษาและพัฒนาแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานศาสตร์พระราชาเพื่อความยั่งยืน: กรณีบ้านม่วงคำ จังหวัดเชียงใหม่ในครั้งนี้

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาและพัฒนาแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานศาสตร์พระราชาเพื่อความยั่งยืน: กรณีบ้านม่วงคำ จังหวัดเชียงใหม่ ที่ป็นข้อค้นพบจากการศึกษานี้สามารถนำมา อภิปรายเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบได้ ดังนี้

1. คนชุมชนบ้านม่วงคำ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประสบความสำเร็จผลทางด้านการท่องเที่ยว โดยชุมชนบนพื้นฐานศาสตร์พระราชา เกิดเป็นรูปแบบของการพัฒนาตนเองด้วยปัจจัยพื้นฐาน ความสามัคคี ความเพียรพยายามในการดำรงชีวิตและการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง อธิบายไม่ตรีจิตอันเป็น พื้นฐานของเจ้าบ้านที่ดี ยึดหลักการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับพลภา ปิติสันต์ (2561) ว่าด้วย ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความจำเป็นที่ ต้องมีระบบคุ้มกันที่ดี ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียรและความรอบรู้ ดังนั้นการท่องเที่ยวโดย ชุมชนจะเกิดขึ้นด้วยความเข้มแข็งเพราะคนในชุมชนยึดหลักการทรงงาน ได้แก่ หลักคิด หลักธรรม และ หลักปฏิบัติ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2563) เป็นพื้นฐานของการพัฒนาคนไปสู่การบริหารจัดการตนเองด้วยการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน

2. ผู้นำ เป็นปัจจัยสำคัญในการนำพาชุมชนสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ และต้องสร้างผู้นำให้ เกิดขึ้นแบบต่อเนื่อง สอดคล้องกับวรพล วัฒนเหลืออรุณ, บังอร ฉัตรรุ่งเรืองและกริช สอิ้งทอง (2566) ให้ความสำคัญกับผู้นำสามารถทำให้เกิดการพัฒนาขับเคลื่อนชุมชน แต่หลายชุมชนยังขาดการสืบทอดขึ้น มาเป็นผู้นำชุมชน จำเป็นต้องพัฒนาคนรุ่นต่อไปเสมือนเป็นผู้นำแถวสองสานต่อภารกิจและความร่วมสมัย บนพื้นฐานของเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับอุมาพร ทานรุ่งโชทร (2551, หน้า 1-5) การเสริม สร้างพลังอำนาจชุมชน (Community Empowerment) การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเป็นกระบวนการ พัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มความสามารถให้ชุมชนได้ใช้แหล่งประโยชน์เป็นการพัฒนา คุณภาพชีวิตของประชาชน การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนสามารถกระทำได้โดยผ่านกระบวนการ ของการบริหารโครงการ กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

3. ศาสตร์พระราชาวาด้วยหลักการทรงงาน สามารถใช้เป็นหลักพื้นฐานของการดำรงชีวิตและหลักของการพัฒนาชุมชนบ้านม่วงคำ ในอดีตชุมชนยึดหลักการทรงงานแบบไม่รู้ตัวแต่ในปัจจุบันชุมชนยึดหลักการทรงงานแบบรู้ตัว ส่งผลให้ชุมชนบ้านม่วงคำเข้าใจและปฏิบัติได้สร้างความเข้มแข็งขึ้นในทุกมิติ สอดคล้องกับผการัตน์ พินิจนวัฒน์ (2565, หน้า 202-212) การประยุกต์แห่งศาสตร์พระราชา ต้องทำด้วยความรัก ความปรารถนาและด้วยใจ ต้องประยุกต์ใช้อย่างยั่งยืน ไม่ยึดติดตำรา ปรับตามบุคคล ภูมิสังคม สภาพพื้นที่และสถานการณ์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นของประชาชนในทุกระดับเป็นทางเลือกใหม่ของประชาชนชาวไทยเพื่อการดำรงชีวิตแบบพออยู่พอกินและสามารถพึ่งพาตนเองได้ประกอบด้วย ความประหยัด การประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและถูกต้อง ลดการแข่งขันแก่งแย่งผลประโยชน์และการชวนหาความรู้เพื่อการดำรงชีวิต

4. การท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานศาสตร์พระราชา โดยที่ชุมชนยึดหลักการ ทรงงานเป็นแนวปฏิบัติเท่ากับมีแนวทางในการดำเนินชีวิตด้วยความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการทรัพยากรและต้นทุนได้อย่างเหมาะสมและสมดุล ส่งผลให้ชุมชนสามารถอนุรักษ์ พัฒนาและต่อยอดได้อย่างมั่นคงเช่นเดียวกับชุมชนบ้านม่วงคำ สอดคล้องกับโปรดปราน เสริวงค์สัตย์ (2566, หน้า 1-12) การเริ่มต้นลงมือทำในสิ่งที่จำเป็นก่อนเมื่อสำเร็จแล้วก็เริ่มขั้นที่จำเป็นต่อไปด้วยความรอบคอบ ระวังระวัง ตามหลักศาสตร์พระราชาโดยมุ่งเน้นการปรับและประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น สามารถนำไปปฏิบัติได้และเกิดประโยชน์สูงสุด “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้น ก่อนใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรสามารถปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป” พระบรมราโชวาทของในหลวงรัชกาลที่ 9 เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517

5. การสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก ส่งผลให้เกิดการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนบ้านม่วงคำทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ วรากรณ์ พูลสวัสดิ์, นงนุช ย้งรอด และปิยนดา อิมดี (2565, หน้า 151-168) ในการศึกษาพบว่าการสร้างเครือข่ายที่เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมและเครือข่ายแบบธรรมชาติ ผ่านกระบวนการพัฒนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมซึ่งมีอยู่เป็นต้นทุนของชุมชน สามารถแสดงออกในรูปแบบเครือข่ายการท่องเที่ยว รวมทั้งในรูปแบบของภาคีสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นเครือข่ายทั้งภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง

6. ชุมชนบ้านม่วงคำตระหนักรู้ถึงความต้องการในการพัฒนาตนเอง เพื่อยกระดับสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน ตามหลักการทรงงานว่าด้วยระเบิดจากข้างใน ทำให้มีแรงผลักดันไปสู่ความสำเร็จ สอดคล้อง

กับศิราณี ขำคม, พระครูพิศาลสารบัณฑิต และสมเดช นามเกตุ (2566, หน้า 265-282) ว่าด้วยวิธีการของ ศาสตร์พระราชานในเรื่องเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา เกี่ยวกับคน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม เข้าใจ หมายถึง การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วเพื่อการแสวงหาข้อมูลเชิงประจักษ์การวิเคราะห์และการวิจัย การทดลอง ใช้จนได้ผลจริงก่อน เข้าถึง หมายถึงการระเบิดจากข้างในเพื่อเข้าใจกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการพัฒนาและ สร้างปัญญาสังคม พัฒนา หมายถึง การพัฒนาที่ประชาชนสามารถเริ่มต้นได้ด้วยตนเองและพึ่งพาตนเอง ส่งผลให้ต้นแบบสามารถเผยแพร่ความรู้ให้กับประชาชนได้เรียนรู้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

7. ขั้นตอนการพัฒนาบ้านม่วงคำเกิดจากการรับรู้ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมลงมือทำ ร่วมกันแก้ปัญหา ร่วมกันรับผิดชอบและร่วมกันรับผลประโยชน์ ซึ่งได้ผลลัพธ์อย่างดียิ่งเยี่ยมก้าวหน้าในภาพรวมจากจุดเริ่มปี พ.ศ. 2562 ถึงปี พ.ศ. 2567 สอดคล้องกับ Erwin (1976, pp. 111-124) การมีส่วนร่วม เกิดจากกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน การพัฒนา การร่วมคิด การร่วมตัดสินใจ ในการแก้ปัญหาของตนเอง และสอดคล้องกับหทัยรัตน์ สวัสดิ์ (2563, หน้า 64-73) ได้สรุปผลการศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนชุมชนบ้านท่าแร่ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น กับองค์ประกอบการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้านที่ 5 การพัฒนาการมีส่วนร่วมทาง การท่องเที่ยวโดยชุมชน เน้นการจัดการการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นตั้งแต่ การคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ชุมชนได้รับ ประโยชน์ สามารถติดตามผลตรวจสอบตลอดจนบำรุงดูแลรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวซึ่งก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น รวมถึงกระจายรายได้แนวปฏิบัติคือ บุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรทั้งภาครัฐและ ภาคเอกชนมีส่วนร่วมหรือสนับสนุนโดยยึดหลักการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การต่อยอดเพื่อการพัฒนาบ้านม่วงคำสู่เส้นทางแห่งการท่องเที่ยวสีเขียว (Green Tourism) เพื่อความยั่งยืนในทุกมิติ

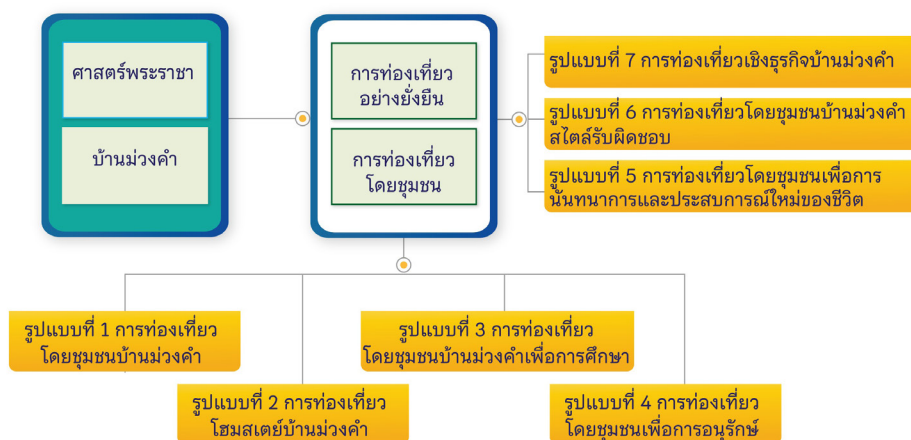
1.2 การศึกษาเพื่อให้บ้านม่วงคำพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) บนพื้นฐานศาสตร์พระราชาน

1.3 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยหลักการทรงงานสามารถปรับเข้ากับชุมชนได้ในทุกบริบท และใช้เป็นหลักของการสร้างความเข้มแข็งชุมชนและสนับสนุนการต่อยอดสู่เส้นทางบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

ศาสตร์พระราชาวาด้วยหลักการทรงงานสามารถใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต การบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนให้เข้มแข็ง นับเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อความยั่งยืน ผ่านรูปแบบการท่องเที่ยวบนฐานศักยภาพทุกมิติด้วย 7 รูปแบบ จากการร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมลงมือทำ ร่วมแก้ปัญหา ร่วมรับผิดชอบและร่วมรับผลประโยชน์ของคนในชุมชน โดยมีผู้นำคณะกรรมการและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ส่งผลให้เกิดรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวบ้านมั่งคำได้ตลอดทั้งปี รักษาสมดุลด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อความยั่งยืนในที่สุด ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2566). รายงานประจำปี 2566 กรมการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2559). *เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน).
- ชูลิทธิ ชูชาติ. (2562). *คู่มือการท่องเที่ยวในมิติเศรษฐกิจพอเพียง*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษา ศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2563). *ท่องเที่ยวแบบ RT สร้างสุขทางเศรษฐกิจ รับผิชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ก่อน..บอกให้รู้ว่าสวยแค่ไหน*. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/news/society/1929608>

- โปรดปราน เสริญวงศ์สัตย์. (2566). ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาท้องถิ่นในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 5(1), 1-12. <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/AJPP/article/view/766>
- ผการัตน์ พินิจวัฒน์. (2565). ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน. *วารสารศิลปะศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ*, 4(1), 202-212. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/art/article/view/258274>
- พัลลภา ปิติสันต์. (2561). *การสร้างคุณค่าให้กับชุมชน (ท้องถิ่น) ด้วยเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- มนัส สุวรรณ, สมาน พูแสง, ณรงพันธ์ ฉุนรัมย์, วรพล วัฒนเหลืออรุณ และชนม์ธัญ สุวรรณ. (2562). *กลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนบนพื้นฐานของศาสตร์พระราช*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- วรพล วัฒนเหลืออรุณ, บังอร ฉัตรรุ่งเรือง และกริช สอิ่งทอง. (2566). *ต้นแบบชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในยุค New Normal & Next Normal*. เชียงใหม่: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.).
- วรการณ พูลสวัสดิ์, นงนุช ยังรอด และปิยนดา อิมดี. (2565). การสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโศสปริทรรศน์*, 8(2), 151-168. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palissueksabuddhaghosa/article/view/260657>
- ศิริภาณี ขำคม, พระครูพิศาลสารบัณฑิต และสมเดช นามเกตุ. (2566). ศาสตร์พระราชากับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย. *วารสารมณีเชษฐารามวัดจอมมณี*, 6(4), 265-282. <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JMCR/article/view/3387/2257>
- ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (2563). การท่องเที่ยวโดยชุมชน. เข้าถึงได้จาก <https://thaicomunitybasedtourismnetwork.wordpress.com/cbt/>
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2563). *หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ธนอรุณการพิมพ์.
- หทัยรัตน์ สวัสดิ์. (2563). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนชุมชนบ้านท่าแร่ อำเภอมือเมือง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน*, 2(1), 64-73. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSTD/article/view/254914>

- อุมาพร ท่านรุ่งชโรทร. (2551). การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน. *วารสารพยาบาล มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 2(ฉบับพิเศษ), 1-5.
- Dickman, C. R. (1996). *Overview of the impacts of feral cats on Australian native fauna*. Canberra: Australian Nature Conservation Agency.
- Erwin, W. (1976). Electoral participation in a low stimulus election. *Rural Development*, 4(1), 111-124.
- Kotler, P., & Armstrong, G. (2018). *Principles of marketing*. (17th ed.). Harlow: Pearson Education Limited.